

Маркітантов Вадим Юрійович
Сулятицька Тетяна Василівна

Соціальна основа рашизму

УДК 32(470+571):316.3
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2024-2.8>

Маркітантов Вадим Юрійович
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політології
та філософії
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка
вул. Огієнка, 61,
Кам'янець-Подільський,
Хмельницька область, Україна
ORCID: 0000-0002-7700-972X

Сулятицька Тетяна Василівна
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри політології
та філософії
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка
вул. Огієнка, 61,
Кам'янець-Подільський,
Хмельницька область, Україна
ORCID: 0000-0002-2100-5412

У статті розкриваються глибокі проблеми, які існують у російському суспільстві, що знаходиться під впливом путінського режиму та пронизане пропагандою. Звертається увага на компенсування соціальних та економічних проблем, бідності та соціального неблагополуччя формуванням «великоросійської» пихи.

Мета статті полягає у визначенні та характеристиці соціальної основи рашистського режиму.

Визначено головні ознаки рашистського режиму, зокрема: системні порушення прав людини, культ сили, мілітаризм, культ особи, застосування експансіоністської політики, порушення міжнародного права, злочини проти людяності, терористичні дії, економічний та енергетичний шантаж, загрози ядерною зброєю та техногенними катастрофами.

Вказано на те, що на відміну від інших держав, путінській росії дістався вже готовий соціальний субстрат – «людина-радянська / пострадянська», яку, за допомогою низки інструментів за два десятиліття вдалося довести до необхідної «кондиції» та перетворити на соціальну базу рашизму.

Аналізується соціальна основа рашистського режиму в російській федерації. Зокрема наголошується на її складній та різноманітній базі, що утворюється з різних соціальних прошарків, які володіють різним ступенем економічного, соціального та освітнього рівня. Визначено, що вони мають різні можливості впливу та отримують різну користь від підтримки цього режиму.

Результати дослідження дозволили з'ясувати, що основу рашистського режиму становлять переважно ті соціальні групи, які зацікавлені у його функціонуванні та збереженні. До них належать представники владної верхівки та політична еліта, що підтримують режим; представники владної вертикалі, великого бізнесу, ЗМІ та пропагандистів, працівників системи освіти, науки, культури, медицини, а також силові структури і церква, які існують завдяки йому; люди, що перебувають у зоні соціального неблагополуччя та стали жертвами пропаганди та ідеології.

Ключові слова: рашизм, політичний режим, рашистський режим, соціальна база, демографічний ресурс.

Вступ. Війна росії проти України відкрила світовій спільноті не тільки справжнє обличчя російської армії, але й сутність російського народу в цілому. Сучасній людині важко зрозуміти примітивний фанатизм, звирячу жорстокість і, одночасно, беззаперечну покору, що змушує російських військових сліпо виконувати навіть найбільш злочинні накази. Подібні настрої широко поширені й серед цивільного населення російської федерації, яке активно підтримує та схвалює діяльність своїх «героїв» [2, с. 515].

Українцям відкрилась схильність росіян до фашизму, яка в останні десятиліття чітко проявилась через культ вождя, прославляння померлих, міфічне минуле, корпоративну державу, цензуру, теорії змови, централізовану пропаганду, і, зрештою, війну та руйнування. Варто відзначити, що в історичній ретроспективі, феномен нелюдської жорстокості, названий сьогодні рашизмом, супроводжує росію у всі часи її існування. В російсько-українській війні лише проявились уся його ницість та тваринна жорстокість. Це дає можливість В. Литвину стверджувати, що навіть крах путінського режиму, ймовірно, не зможе викоринити його з російської ментальності [2, с. 519].

Термін «рашизм» з'являється ще у часи російсько-грузинської війни 2008 року, але поширення набуває з початком російсько-української війни в 2014 році, у результаті анексії Криму, збиття

літака Boeing 777 та окупації територій Луганської й Донецької областей. Після повномасштабного російського вторгнення на територію України поняття «рашизм» набуває широкого поширення не лише в українському суспільстві, але й виходить за його межі [1, с. 54].

Офіційно засудивши російський політичний режим та визначивши його як рашистський, Верховна Рада України вказала на його головні ознаки: системні порушення прав людини, культ сили та мілітаризм, культ особи, застосування експансіоністської політики, порушення міжнародного права, злочини проти людяності, терористичні дії, економічний та енергетичний шантаж, загрози ядерною зброєю та техногенними катастрофами [3, с. 78].

Проблемі рашизму присвячували свої дослідження такі українські науковці як: О. Безрукова, С. Вовканич, С. Дацюк, Б. Дем'яненко, Ю. Дем'янчук, І. Коваль та Л. Кисляк, В. Литвин, А. Романюк, Л. Якубова та інші.

Мета статті полягає у визначенні та характеристиці соціальної основи рашистського режиму.

Методи дослідження. Під час проведення дослідження нами були використані загальнонаукові й спеціальні методи, зокрема аналіз, синтез, порівняння, узагальнення та історичний.

Результати. Сучасна масова свідомість росіян, подібно до російського керівництва, чітко демон-

струє прагнення відтворити у новій історичній формі державу тотального насильства. Центральною національною ідеєю, покликаною мобілізувати їх масову свідомість, стало прагнення реваншу за програму росією «холодну війну», втілене у формулу «вставання з колін» та кристалізацію образу ворога. «Скріпами» новітньої імперії з беззаперечним російським домінуванням, на думку Л. Якубової, стали «ментально сконструйований консерватизм, популізм, диктатура «колективного путіна», російське месіанство, православний фундаменталізм і російський націоналізм імперського ґатунку, тобто великодержавний шовінізм» [6, с. 83].

Як стверджує науковиця, путінській росії дістався готовий соціальний субстрат – «людина-радянська/пострадянська», яку, за допомогою низки інструментів, зокрема й популяризації ідей російського месіанства, за два десятиліття вдалося довести до необхідної «кондиції», і яка перетворилась на соціальну базу путінізму [6, с. 81]. Цю соціальну базу називають «рашистами». Їхня психологія, на думку О. Безрукової, є психологією ворожості людей, глибоко ображених вигаданим приниженням зі сторони «Заходу». Проте у часи «сильної росії», рашисти, переконані у своїй спроможності помститися за все. Особливою рисою їхньої свідомості є сподівання на силу [1, с. 60].

Практично весь час після розпаду СРСР у росії збільшувався градус ворожнечі та піднімалися ставки, формувалось уявлення про неї як «обложеному фортецю». З 2012 року її населення почало активно та системно залякувати небезпекою «наступу Заходу / НАТО», руйнуванням економіки, сфери життєвих інтересів, моральних принципів, суверенітету та автентичності. Варто відзначити керованість та добру організованість цього процесу з боку держави. Відповідно, мета влади полягала у формуванні нової квазірелігії / ідеології, квазідержави та промитого пропагандою суспільства. Саме це суспільство мало стати демографічною основою проєкту «русский мир» [6, с. 84].

За попередні пів століття в російському соціальному середовищі не спостерігаються еволюційні процеси. Російське керівництво весь час займається тим, щоб його заспати. Замість того, щоб вказувати на численні недоліки, народ постійно годують байками про його «велич» та «богообразність» [5].

Відповідь на питання щодо природної основи (носіїв) рашизму криється у аналізі соціальної неструктурованості російського соціуму, що засвідчує його невідповідність зразкам західноєвропейської цивілізації. Попри те, що на початку пострадянської епохи росія практично не відрізнялася від України, з часом різниця ставала відчутнішою. Насамперед це було пов'язано з «приборканням» російських олігархів і переведенням економіки країни під парасольку держави, концентрацією управ-

ління основними галузями в руках ставлеників чинної влади, запровадженням стримувальних пасів для розвитку середнього та малого бізнесу, а отже й їх ініціативи, що унеможливило соціальний прогрес. У результаті в частині регіонів розпочався процес соціальної стагнації (депресії, застою), а в окремих й деградації, що поклато початок твердженню про «дві росії» – московсько-петербурзьку та «замкадівську» [6, с. 84]. У цій другій росії соціальна динаміка говорить про соціальну катастрофу, що проявляється у вимиранні села, яке тривалий час знаходилося у стані фізичного, ментального та морального знуцання. Люди, які не бажають спиватися у такому середовищі переїжджають до малих чи середніх міст. Але й там ситуація не на багато краща, оскільки серед бетону та бруду, вони постійно змушені шукати роботу й зводити кінці з кінцями. Все це позбавляє людей будь яких перспектив. Фактично, на рівні російської периферії немає місця, де була б сприятлива можливість жити повноцінним життям [5]. Населення потерпає від бідності, усвідомлюючи власну приреченість та відчуваючи постійний страх за своє майбутнє.

На противагу цим відчуттям держава підтримує у свого населення почуття національної величі, що ґрунтується на розумінні винятковості репресивної могутності держави всередині країни та її експансії назовні.

За даними соціологічних досліджень показники національного самозадоволення російського населення завжди зростали в періоди так званих «малих переможних війн». Про значну деморалізацію росіян свідчать прагнення ображати, принижувати та вбивати слабших. Піковим проявом цього стала масова суспільна роздвоєність, що проявилась у підтримці російського керівництва щодо «спецоперації» та нищення «бандерівців», і разом із тим, – в пустих балачках про «братерську любов» та неприпустимість застосування зброї проти мирного населення» [6, с. 84].

Усвідомлюючи свою неспроможність жити по-людськи, росіяни генерують ненависть та руйнівну енергію, скеровану на знищення недоступного їм ідеалу, що повною мірою проявилось у варварських діях російських військових на території України.

Вигоду від путінського режиму отримують, а отже виступають його основою, корумпована вертикаль влади, армія пропагандистів, ЗМІ, залежний від влади великий бізнес, система освіти, науки й культури, що також давно становлять окреме крило пропаганди, силові та репресивні відомства, суд, православна церква, і зрештою російський політикум. Усі вони існують завдяки режиму, є генераторами та носіями «русского мира», що забезпечують його просування у світі.

Демографічним ресурсом рашистського режиму є масовий (типовий) пострадянський росі-

янин, «ватник». Ядром такої спільноти стали мешканці депресивної та деградованої провінції, що тривалий час залишається зоною соціальної катастрофи з низькою вартістю життя. Згідно з соціологічними дослідженнями, 70 % росіян не мають заощаджень, ще 12-15 % задекларували спроможність вижити завдяки накопиченням лише півроку. Отже, 2/3 росіян виживають від зарплати до зарплати (пенсії). Вони не спроможні передати своїм нащадкам у спадок нічого окрім бідності, з якої нездатні вирватися внаслідок неконкурентності на ринку праці та відсутності потрібних компетенцій. Вирватися з цієї зони соціального лиха можливо лише кількома шляхами: лотерея, смерть, наркотично-алкогольний транс, тюрма або ж «силові структури» [с. 85-86].

Характерною особливістю звичайного росіянина є відсутність усвідомлення свого місця в світі та в хронології подій. Переважна більшість опитаних характеризують себе як звичайних, терплячих та відкритих людей. Разом із тим вони існують в матриці патерналізму та ідентифікують себе з державою. Вони водночас є і жертвою й сповідниками культу сили та насильства (в родині, дитячому садочку, школі, на роботі, в армії тощо). Звичайний росіянин відтворюється у системі вертикальних відносин «влада – примушування», при цьому не утворюючи жодних горизонтальних соціальних зв'язків. Він проживає життя, не довіряючи нікому, не вмюючи конструктивно взаємодіяти з іншими (навіть у власній родині).

До зони соціального неблагополуччя («замкадівської росії») «нафтодолари» переважно не доходять, що спричиняє її деградацію. Це зона, що характеризується значною інформаційною залежністю населення від телебачення, яке вражене тотальною пропагандою. Типовий для цієї території росіянин – це індивідуум, що є продуктом процесу тривалого нищення моралі та знецінення особистої гідності. Він живе у сформованому століттями державним насильством дуальному світі, де існують власне «плем'я» та вічний «ворог», а отже є прихильником «міцної руки», ненависником недосяжних для нього західних свобод, довічним злидарем, що мріє розбагатіти, потрапивши до корупційної вертикалі за будь-яку ціну. Це «терпила» в своїй країні та, одночасно, переповнений пихою «великорос» за кордоном. Гордість за свою «наддержаву» та «великоросійська» пиха власне й стали тими універсальними компенсаторами безперспективності та беззмістовності існування звичайного росіянина. Ба більше, чим гірше його життя, тим більш оскаженіло він декларує свою «великоросійську» пиху. Як стверджує Л. Якубова, «маса, що не має власних інтелектуальних та емоційних рефлексій, живе колективним розумом (тобто офіційним пропагандистським дискурсом) і лише

відтворює (озвучує) певні його кліше відповідно до ситуації» [6, с. 86-87].

Оскільки бути справжнім типовий росіянин може лише наодинці з собою, головна мета путінського режиму полягає формуванні такої особистості, якій було б огидно бути віч-на-віч із собою, котра відчувала б себе чимось значущим лише у зграї собі подібних. Відповідно, у світі рашизму людина змушена бути частиною цієї зграї, яка діє як кримінальна організація, де усі її члени замащені кров'ю, і виходу з якої не існує. У неї є певна робота, яка відображає її внесок у цю зграю, є сім'я, і навіть ілюзорна надія, що вона захищена як член цієї організації. Ця людина чітко знає свої можливості та обмеження, вона здатна певною мірою піднятися вище, але виключно за рахунок крові та злочинів. Для тих, хто не готовий до цього, життя проходить у межах особистого «нірки», але доти, поки ця особа не знадобиться тому, хто знаходиться вище в харчовому ланцюжку. Це означає, що у будь-який момент вона може стати ніким. Позиція звичайної людини в такому середовищі визначається лише тим, чи вона хижак, чи – жертва [4]. Такий типовий росіянин нічого не успадковує та нічого не здатний передати у спадок, окрім належності до зграї. Він не спроможний утворювати дієвих соціальних зв'язків та бути щасливим.

Російське мирне населення у всі часи абсолютно нормально ставилося до різних проявів жорстокості з боку влади, яка перетворилась на буденну справу, а людські страждання не викликали відрази. Суспільство, церква, уряд та громадські організації повністю підтримують своїх військових, роблять усе щоб не лише захопити їх до проявів жорстокості, але й для виховання молоді, формування цінностей на які усі мали б орієнтуватися.

Висновки. Дослідження розкриває глибокі проблеми, що існують у російському суспільстві, його ставленні до власної держави та сусідніх країн. Воно пронизане пропагандою та знаходиться під впливом авторитарного режиму, що використовує ідеї месіанства та націоналізму для зміцнення своєї влади. Водночас формування «великоросійської» пихи стає компенсатором тих соціальних та економічних проблем, бідності, соціального неблагополуччя, що існують у суспільстві.

Соціальна основа рашистського режиму достатньо складна та різноманітна, оскільки складається з різних соціальних прошарків, які володіють різним ступенем економічного, соціального та освітнього рівня, мають різні можливості впливу та користь від підтримки цього режиму, проте разом формують базу для його збереження та функціонування. Основу режиму становлять переважно ті соціальні групи, які зацікавлені у його збереженні та функціонуванні. Це, перш за все, представники владної верхівки та політична еліта, що підтри-

мують режим задля збереження власних позицій та привілеїв. Далі варто відзначити представників владної вертикалі, великого бізнесу, ЗМІ та пропагандистів, працівників системи освіти, науки, культури, медицини, а також силові структури і церкву, які підтримують режим, оскільки існують завдяки йому. Й, нарешті, важливу складову соціальної бази режиму становлять люди, що перебувають у зоні соціального неблагополуччя та стають жертвами пропаганди.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безрукова О. Рашизм як ідеологія: спроба соціологічної інтерпретації. *ГАБИТУС*. 2023. Випуск 46. С. 54-60. URL : <http://habitus.od.ua/journals/2023/46-2023/7.pdf>.
2. Литвин В. Історичні джерела формування психології жорстокості, або як виник рашизм? ПЕРЕЛОМ: Війна Росії проти України у часових пластах і просторах минувшини. Діалоги з істориками / відпов. ред. Валерій Смолій ; упоряд.: Г. Борзяк, О. Ясь, С. Блашук. Київ : НАН України. Інститут історії України, 2023. Книга 3. С. 515-519. URL : <https://archive.org/details/kn-03/page/515/mode/1up?view=theater> (час звернення 18.02.2024)
3. Маркітантов В. Рашизм як політичний режим сучасної росії. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка* : збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів. [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024. Вип. 23. С. 76-78.
4. Руденко Є. Історикня Лариса Якубова: «Руський мір» схожий на тоталітарну секту, члени якої хворі на соціальну шизофренію. *Українська правда*. 04.10.2022. <https://www.pravda.com.ua/articles/2022/10/4/7370240/>
5. Справжнє обличчя «руського мира»: знищення світу і прикриття культурою. 21.11.2022. Локальна історія. <https://localhistory.org.ua/videos/bez-bromu/spravzhnie-oblichchia-russkogo-mira-znishchennia-svitu-i-prikrittia-kulturoiu-larisa-iakubova/>
6. Якубова Л. Онтологія рашизму: Україна як alter ego Росії. *Український історичний журнал*. 2022. Число 4. С. 78-92. URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/187254/06-Yakubova.pdf?sequence=1>

REFERENCES:

1. Bezrukova, O. (2023). Rashyzm yak ideolohiya: sprobа sotsiolohichnoyi interpretatsiyi [Ruscism as an ideology: an attempt at sociological interpretation]. *HABITUS*. Vypusk 46. P. 54-60. URL : <http://habitus.od.ua/journals/2023/46-2023/7.pdf> [In Ukrainian].
2. Lytvyn, V. (2023). Istorychni dzherela formuvannya psykholohiyi zhorstokosti, abo yak vynyk rashyzm? [Historical sources of the formation of the psychology of cruelty, or how ruscism arose?]. *PERELOM: Viyна Rosiyi proty Ukrayiny u chasovykh plastakh i prostorakh mynuvshyny. Dialohy z istorykamy / vidpov. red. Valeriy Smoliy ; uporyad.: H. Boryak, O. Yas', S. Blashuk. Kyiv : NAN Ukrayiny. Intut istoriyi Ukrayiny. Knyha 3. P. 515-519. URL : <https://archive.org/details/kn-03/page/515/mode/1up?view=theater> [In Ukrainian].*
3. Markitantov, V. (2024). Rashyzm yak politychnyy rezhym suchasnoyi rosiyi [Ruscism as a political regime of modern russia]. *Naukovi pratsi Kam'yanets'-Podil's'koho natsional'noho universytetu imeni Ivana Ohiyenka : zbirnyk za pidsumkamy zvitnoyi naukovoyi konferentsiyi vykladachiv, doktorantiv i aspirantiv. [Elektronnyy resurs]. Kam'yanets'-Podil's'kyy: Kam'yanets'-Podil's'kyy natsional'nyy universytet imeni Ivana Ohiyenka, Vyp. 23. P. 76-78 [In Ukrainian].*
4. Rudenko, YE. (2022). Istoryknya Larisa Yakubova: «Rus'kiy mir» skhozhy na totalitarnu sektu, chleny yakoyi khvori na sotsial'nu shyzofreniyu [Historian Larisa Yakubova: «russian world» is similar to a totalitarian sect, members of which are suffering from social schizophrenia]. *Ukrayins'ka pravda*. URL : <https://www.pravda.com.ua/articles/2022/10/4/7370240/> [In Ukrainian].
5. Spravzhnye oblychhya «russkoho myra»: znyshchennya svitu i prykryttya kul'turoyu [The true face of the «russian world»: the destruction of the world and its cover-up with culture]. (2022). *Lokal'na istoriya*. <https://localhistory.org.ua/videos/bez-bromu/spravzhnie-oblichchia-russkogo-mira-znishchennia-svitu-i-prikrittia-kulturoiu-larisa-iakubova/> [In Ukrainian].
6. Yakubova, L. (2022). Ontolohiya rashyzmu: Ukrayina yak alter ego Rosiyi [Ontology of Racism: Ukraine as Russia's Alter Ego]. *Ukrayins'kyy istorychnyy zhurnal*. Chyslo 4. P. 78-92. URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/187254/06-Yakubova.pdf?sequence=1> [In Ukrainian].

Social basis of ruscism

Markitantov Vadym Yuriyovych

Candidate of Political Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Political Sciences and Philosophy
Kamianets-Podilskyi I. I. Ohienko
National University
Ohienko str., 61, Kamianets-Podilskyi,
Khmelnyskyi region, Ukraine
ORCID: 0000-0002-7700-972X

Suliatytska Tetiana Vasylivna

Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Political Sciences and Philosophy
Kamianets-Podilskyi I. I. Ohienko
National University
Ohienko str., 61, Kamianets-Podilskyi,
Khmelnyskyi region, Ukraine
ORCID: 0000-0002-2100-5412

The article reveals deep problems that exist in russian society, which is under the influence of the putin regime and permeated with propaganda. Attention is paid to compensating for social and economic problems, poverty, and social distress by forming «Great russian» pride. The purpose of the article is to define and characterize the social basis of the ruscist regime. The main features of the ruscist regime are identified, including: systematic human rights violations, cult of power, militarism, cult of personality, application of expansionist politics, violation of international law, crimes against humanity, terrorist actions, economic and energy blackmail, threats of nuclear weapons and technogenic disasters. It is pointed out that unlike other states, Putin's Russia has already received a ready-made social substrate – «soviet / post-soviet man», which, with the help of a number of tools, has been brought to the necessary «condition» over two decades and transformed into the social basis of ruscism.

The social basis of the ruscist regime in the russian federation is analyzed. In particular, emphasis is placed on its complex and diverse base, which is formed from different social strata, which have different levels of economic, social, and educational level. It is determined that they have different possibilities of influence and receive different benefits from supporting this regime.

The results of the study have shown that the basis of the ruscist regime is mainly those social groups that are interested in its functioning and preservation. They include representatives of the ruling elite and the political elite who support the regime; representatives of the power vertical, big business, media and propagandists, workers of the education, science, culture, medicine systems, as well as security structures and the church, which exist thanks to it; people who are in the zone of social distress and have become victims of propaganda and ideology.

Key words: ruscism, political regime, ruscist regime, social base, demographic resource.